

Gergely András, A.

Fenntartó találkozások, avagy kultúrák emberi interakciók között

Lajos Veronika – Povedák István – Régi Tamás, szerk.:

The Anthropology of Encounters / A találkozások antropológiája.
Budapest: Magyar Kulturális Antropológiai Társaság. 2017.

DOI: [10.54742/tabula.2019.1-2.04](https://doi.org/10.54742/tabula.2019.1-2.04)

1.

„A találkozás létrehozza és fenntartja a kultúrát” – ez egyik meghatározó kulcsmondata annak a kötetnek, melyben ilyen tartósító és éltető, átható és stimuláló közösségi interakciók létrejöttéről, típusairól, eseteiről és műfajairól került szó a MAKAT (Antropológiai Társaság) szegedi vándorkonferenciáján.

2.

Egy szakmai találkozó – jószerivel mindennapos esemény, még muzeológusok, kultúrakutatók, néprajzosok, szociológusok között is, hát még az antropológia hátár(talan) vidékein. Mégis, a MAKAT 2016-os vándorkonferenciája nem csupán a kutatók és közlők, etnológusok és kultúraelmélencek, kommunikátorok és valláskutatók, filozófusok és szociológusok egymásközi találkozását jelképezte, hanem mintegy megtestesítette a tudományterületek közötti randevúk egy izgalmas lehetőségét is: kapcsolati felfedezéseket, tudásterületi intimitásokat, felismerések és megnevezések tónusváltozásait, belső összefüggésrendjeit tette ön maga alaptémájává és elemzendő kérdéskörévé. A Máságok belátására és fölismerésére, megnevezésére is értékmentésére hivatott kutatói kör a maga kitárulkozó összekötteteshálóiába fogadta és értelmezési területté tette ezáltal a megismerési lehetőségek, az Idegen és az idegenségek megértésének számos dilemmáját, metodikáját, világmépi rendszerét is.

3.

Egész kötetnyi tanulmányt ismertetni nemcsak hálátlan feladat, de mindig maradéktalan hiányérzet is kíséri. Mit megírni, mire utalni, mit gondolni evidensek vagy inspirálónak, tudományterületileg fontos kérdésnek, felkiáltójeles jelentéstartalomnak – ez még tucatnyi oldalon is csak körvonalakat érdemelhet csupán. Alább ezért vállaltan csak jelzéseket osztok meg, egy világnagy térképen aprócska színfoltokat jelölök mindabból, ami egy érdemleges konferencia sok-sok anyagából utóbb tanulmányként is megszületik, ekként is közlésre érdemesül, kötetként összeáll. S vállalva e szűkre szabott jelzéstár korlátosságát, valamint számítva számos-számtalan pályatárs rokon témakörű közleményeire, itt nem is az aprólékos „megolvasás” vagy kijegyzetelés a célom, inkább csupán halovány fénypászma odairányítása e kötet elemző írásainak körvonalaira.

4.

Talán az első körvonal-kérdés egyben a kötet és a konferencia időbeliségére érvényes. A kilencvenes évek közepe volt talán a magyar kulturális antropológusok első komolyabb találkozóinak, szakmai konferenciáinak egyik felívelő időszaka (akkor épp Miskolcon indult új egyetemi szak, kicsivel követve a budapestit, s megelőzve a pécsit, debrecenit...), s talán már az első megmutatkozások is jelezték,

hogy folkloristák, valláskutatók, kommunikáció-elemzők, tárgyi néprajzosok, néprajztörténészek, szociológusok is találhatnak kizáró meg bekebelező, elméleti és módszertani különbségeket – ahogyan metodológiai hasonlóságokat, tematikus rokonságokat is. Az időközben lepergett évtizedek immár intézményesülni engedték magyar, szlovák, lengyel és román földön is a kultúrakutatás új irányát, sőt azóta már irányzatait is, cseh és szlovén, litván és további más iskolák, műhelyek alakulását, miáltal sok száz antropológus végzett egyetemi szakon, s talán részlegesen le is tisztultak a térségi-szakmai-módszertani-tematikai különbségek a különféle felsőoktatási és akadémiai kutatási szférákban. Következőleg hát az akadémikus szféra nyílását követően talán a harcos és kizárólagos „öndefiníció” helyébe a tudásterület új önkeresési programja, átalakult feladattudata, árnyaltabb karaktere és megsokszorozódott módszertani bázisa kínál megújulási perspektívákat, ezen belül pedig megannyi vitát, egymásra találást, elkülönöződést, tematikus csoportosulást, közös kutatást, inter- vagy multidiszciplináris törekvéseket, s oly sok minden mást is. Lett vizuális antropológia és orvosi, lett katonai és művészeti, zenei és festészeti, irodalom- és táncantropológia is, meg turizmus, meg Afrika, meg hispanisztika, délamerikanisták tematikus köre, s lett a szent helyeknek, a filozófiának, a történettudománynak, a jognak, a bűnüldözésnek, a számoknak, a romológiának, az ökológiának és még seregnyi területnek „saját” antropológiája.

5.

Mindemellett az, hogy a szegedi egyetemi néprajz-antropológiai, valláskutatói tanszék volt befogadó közege, rendezője, készítője és serkentője a bölcsészkaron megrendezett nemzetközi találkozóknak, nemcsak a kultúrakutatás egyik műhelyének vállalása volt, hanem bizonyos értelmű „rangadó” kísérlet is, melynek a MAKAT nemcsak inspirálója volt, hanem épp a találkozások értelmében vett teoretikus kérdéskörök elszánt provokátora is. *A találkozások antropológiája* címen meghirdetett konferencián (két előadási napon) mintegy százas nagyságrendű előadás került terítékre, melyek többsége bár az interakció primer áldozata is lett (a ppt-előadások kicsiny hányada szokott utóbb tanulmány-értékű mutatóvá izmosodni), de a válogatott „maradékból” látszik, mi minden lehetett tematikusan kapcsolható kérdéskör. S bár talán e képzet, hogy „már a találkozásoknak is van antropológiája” – esetleg sokak számára disszonánsan hangzik, sőt a tudományelméletek távolából/magasából még tán provokatívnak is –, viszont ha úgy nézzük, mennyiféle irányba indult és hány ponton mutatott egykoron és mutat ma is a kultúrák, népek, szemléletmódok, közeledések, megértések és reprezentációk iránti elköteleződést a kutatók roppant széles, sőt egyre gyarapodó köre, akkor már sokkal kevésbé meglepő a találkozás-antropológiai keretezés. Sőt, mivel a szakmai horizonton hitek és tudások, tudományok és képzetvilágok sajátlagos metszete, öszszegzési vagy összehasonlító lehetőségek kies választéka jellemzi immár a Magyar Kulturális Antropológiai Társaság /MAKAT/ profilját, nem túl rejtélyes az sem, hogy épp e konferencia előadásainak válogatott tanulmánykötetével indította a Társaság kiadványainak tematikus sorozatát is. S bár a korábban kiadott kötetek ugyancsak mutatják a vallásantropológiai, kutatómódszertani iskolák és irányzatok sokasága közötti kapcsolódások, inspirációk, elköteleződések komplex rendszerét, de a lehetséges partnerségek körében a tematikus hívószavak köré kiépülő tudományos légkör kisugárzásait és hatását jól jelzi e tudás-találkozó ténye, előadói tömege, végül pedig a konferencia-kötet is. *A találkozások antropológiája* csábos cím, de kellőképpen parttalan is..., ennek légköre hozzávetőlegesen át is hatja a kiadványt. Tegyük hozzá: szerencsére. Mert mind a Társaság, mind a szakma szerény szégyene lenne, ha nem termelné ki önnön létének, iskoláinak, irányzatainak sokféleségét. De mert kialakítja, formálja, sokszorozza ezeket, így

mintegy alapfeladattá is lehet a találkozás mibenlétéről antropológiázni. Ezzel a kutatók, akik akár önmagukat és egymást is kutatják, elemi módon azt teljesítik, amire hivatástudatuk készíteti őket...!

6.

A hivatástudatnak, a kultúraközi kommunikációknak, a megfigyelő, kérdező, kutakodó és válaszkísérletekkel operáló szakmai légkörnek már a konferencia szekcióiban is tükröződött alaptónusa, mint lehetséges találkozások elméleti, módszerbeli és tudásterületek közötti alapkérdések sora, így indokolt is a szerkesztők sarkosnak tetsző sejtetése az előszó 5. sorából: „A találkozás létrehozza és fenntartja a kultúrát. Nélküle nincs emberi civilizáció, nem alakulnak ki a társadalmak, közösségek, vagy családok. Találkozások nélkül gyakorlatilag nem lenne semmi, amit elemezhetnénk, és nem lenne senki, aki nem létező elemzéseinket számon kérné rajtunk...” (7. p.). De – éppen mert azt sem tudtuk, hogy a találkozásoknak is lehet antropológiája –, a kötet ettől kezdve önmagában is izgalmassá válik...! Lehet-e, s mi az, s meddig az vagy hogyan is az, ami épp a találkozásoké...?

7.

Csak röviden lehetséges lapozgatnom, de takarékoságra sarkall, hogy korrekt ismertető, sőt előszó és tartalomjegyzék is megtalálható a kiadványról a szaktudományi szférában (Mészáros 2018; Vukov 2018), úgyhogy ami itt a találkozási kapcsolatháló részévé válik, az sok esetben a hitek (Horváth Márk – Lovász Ádám, Csáji László Koppány, Abdessamad Belhaj, Anna Kérchy előadásában), a kultúratudomány (Chris Hann, Kathryn M. Hudson, Sz. Kristóf Ildikó, Baumann Tímea, Tamás Ildikó, Schiller Katalin, Lovas-Kiss Antal szövegében), vagy éppen a kortárs antropológiai perspektíva-változás terén megtett kitérők, útbejárások, rátalálások és természettel kialakított kapcsolatok vidékén tükröz újdonságot. Ami még ezeken túl is jelentős összefüggés-hálóba helyezi a szempontok, módszerek, értelmezések sokaságát (egy konferencián, ahol három kontinens tíz országából jövők adják elő válogatott tudásterületi tapasztalataikat, ott eleve a *találkozás* a legközelebb többszörös), viszont a hívószó, a tematikus vonzaskör a legkülönb értelmezések szerinti érintések, ráismerések, felfedezések, intimitások körére volt érvényes élmény – sőt, ezek alig megfogható terére, tudásterületi határvidékek lehetőségére, kölcsönhatások köreire, válaszok eltéréseire is jellemző válaszkísérletek széles horizontja volt a természetes relevancia-tartomány.

8.

A kötet azonban nem közöl minden szöveget, még kivonatot sem, csak az előadások egy válogatott-szűrt körét, amelyeket a tematikus körvonalak elméleti megközelítéseihez igazítva Régi Tamás tekint át először „kreatív határvidékek” főcímmel egy jól megfogható elméleti keretben (11–32. p.), majd a találkozási övezetéről Wilhelm Gábor egyenesen a „kontaktzóna” más tudományterületeken jelen lévő, a helyszíni részvétel alapján megtapasztalható tudásterét és metodológiáját jelöli ki az antropológia-etnológia-kultúrakutatás számára érvényes tudástartományaként (33–47. p.). E hitek és tudások, tudományos leírások és életközeli élmények határvidékein zajló viták, megismeréseméleti perspektívák a két szerzőnél egyúttal az eredeti, a szándékolt, az értelmezés mélysége és kiterjedése alapján elkülönülő, majd közössé váló, esetenként muzealizálható tudásjátszmák ismertetésével gazdagítja a kulturális találkozások módozatait (gyarmatosítástól hatalmi vagy kulturális kölcsönhatások jelenlétéig, nyelvi készletektől konfliktusmegoldásig, homogen földrajzi tájak és eltérő történelmi korfelfogások együttes jelenlétéig számos elmélet parallel jelenlétéig). A kötet tehát nem a felszínes megérintések vagy turista-tekinthető impressziók, hanem épp a mélyrétegekben zajló elérési, kultúrafenntartási, kölcsönhatás-elméleti, kapcsolat-függő, akár kereskedelmi,

akár kultúra-kötötte érintkezési erővonalakat rajzolja a tudástérbe, ide értve turisták, menekültek, gazdálkodók, cserekapcsolati kölcsönhatások, szakrális értéktartományok, s közeli vagy távoli etnográfiai leírások, interpretációs sémák és újtársadalmi tematikus csokrát is.

9.

Egykoron az antropológia/etnológia a gyarmati jelenlét, kényszer és ráhatás, őslakos válasz és érintettségi motivációk sokféle tartományát összekötő szemléleti híd itt már egyértelműen jelzi a szakmai normák és respektált tudások találkozását, kiváltképp azzal a rétegzetten specifikus társadalmi közeggel, ahol a kutatók megfordulnak, s fölmutatja azt a háttérvilágot is, melyben a kölcsönhatások maguk is tudásvilágokat formálnak, hit-szférákat képeznek le, társadalmi közéletet jellemeznek vagy tudásterületi határok közötti átjárását, átlátást bizonyítanak a kortárs gondolkodók számára. A találkozást már maguk a témakörök, vallások, hitek, társadalmi környezetek, tudományos aspektusok párhuzamai is közvetítik: például a kontaktzóna mint terep az etnográfia és muzeológia közös horizontján (Wilhelm Gábor) nem csak a térben találkozik, hanem a néprajzi, szociálandropológiai és kulturális antropológiai szemlélet összekapcsolódási területén is..., vagy jelen van ugyanez Hofer Tamás munkásságában, amit Chris Hann saját térségi kutatásaiban (Tázláron) egykor megkezdett és Hoferrel összehasonlítási felületté tehettek... Vagy éppenséggel az idő- és térbeli távolság párhuzamai közepette is feltaláljuk, amely egy pueblo indián közösség 1896-os fotóján és ennek befogadásán át Aby Warburg művészettörténész és az ismerős/idegen értelmezési szférákba vezető útjaiként láthatók meg találkozási helyszínként Sz. Kristóf Ildikó tanulmányában. De mert találkozások a kontaktusok egyszer képzeleti, máskor közvetlen és valódi területein egyaránt magukba fogják s terek és terepek, habitusok és tapasztalatok, értelmezések és válaszok mikéntjeit is, ezért itt nemcsak a terepkutatások évei-évtizedei lényegesek, hanem például a generációs szemléletkülönbségek (Baumann Tímea tanulmányában és másképpen Schiller Katalin írásában), a média-hatások, interpretációs közegek és értelmező közösségek kölcsönhatásai is rangot és szerepet kapnak (így konkrétan Lovas Kiss Antal, Yuko Kambara, Abdessamad Belhaj, Anna Kérchy vagy Tamás Ildikó írásában). Az értelmező világ érvényessége, avagy amikor nemcsak „a terep” keres választ, de a válasz maga is (tudás- vagy képzeleti) terep, izgalmasan mutatkozik meg Horváth Márk és Lovász Ádám dolgozatában, akik *A szörny szája. Hibriditás és poszthumanitás a szörnykutatásban* címen a filozófusok aspektusából beszélnek el a kultúrtörténet szörnyeit, s a rettentő alakokat mint „kulturális testeket” mutatják fel, akiknek pusztító entitása mégis kitaratóan jelen van az emberi normarendszerekben, rémületes világképekben. S mert a határzónák valójában nemcsak testesült, vizualizált, tárgyi mivoltukban is kezelhető létezésformák, ekként még tüneményesebb alakokat öltenek „*az energia, rezgés, Szentlélek*” ködében, ahol egy új vallási mozgalom csoporttagsága képviseli az érintéses gyógyítás eszközkészletének birtoklását Csáji László Koppány dolgozatában.

10.

De megannyi más szférában is ott ül lényegiként a kölcsönhatás, találkozás vagy érintkezés. Ilyesféle „érintések” köszönnek vissza Donatella Schmidt, Giovanna Palutan és Beatrice Gaborin északkelet-olaszországi (venetói) és római esettanulmányaiból, akik az Olaszországban landoló menekültek ellátásának jelképtárával is foglalkoznak, s akikre szinte rímél Abdessamad Belhaj a magyarországi muszlim közegben készített kutatási áttekintése a vallási előírásoknak és a környezeti hatásoknak kitettség terén, vagy amiként Kathryn M. Hudson afrikai rabszolgák és in-

diánok leszármazottaik identitás-narratíváiban láttatja a múlt-jelen-jövő élményét, meg ahogy Kérchy Anna a 'mátság' zsidó származású cirkuszművészek visszaemlékezéseiben föllelhető ellenállási stratégiáit jeleníti meg hihetetlen intenzitással. Mindezek mint tereptapasztalatok sokféle körköröségen át hatnak azután vissza a bevezető megállapításhoz, hogy ugyanis „a találkozás létrehozza és fenntartja a kultúrát”... Hisz legtöbbször nemcsak fenntartja, hanem a kultúra egésze maga is lehetséges és valós találkozások univerzuma.

11.

Az emlékezet és az imázsformálás esettanulmányai, a tudástapasztalat és az időbeli párhuzamok komplex rendszerei a zajló létben nemcsak a kultúrakutatókat érdeklik, s nem pusztán tudományos kérdéskörként metszik ki a maguk relatív érvénytartományát a mindenkori találkozások világmegismerési komplexitásából, hanem rész-válaszokat is formálnak a tudományra visszaható eredendő kérdések eszköztárán át, újabb találkozásokon át. A hitben, tudományban, közéletben, közösségben kialakuló entitások azután majd egy másik lehetséges dimenzióban lelik meg önnön interpretációs színterüket. Talán ott, ahol a mindenséggel lehetséges találkozás és ennek rejtekező világai nem a Nagytudományi hipotézisekben, Rendszerszintű hasznosságokban, Innovatív praktikusságokban találják meg önnön túlélési rejtekhelyüket, hanem az emberi egyetértések, el- és megértések közös színterein is, ahol ugyanúgy gondolatok és kérdések, tudások és válaszok, titkok és alkalmi megfejtések világaival formálnak újabb kapcsolatokat...

IRODALOM

MÉSZÁROS CSABA

- 2018 Lajos Veronika – Povedák, István – Régi, Tamás (eds.): *The Anthropology of Encounters / A találkozások antropológiája*. 2017, Budapest: Magyar Kulturális Antropológiai Társaság. 252 p. *Acta Ethnographica Hungarica* 63 (2): 506–508.
<https://doi.org/10.1556/022.2018.63.2.13>

VUKOV ANIKÓ VERONIKA

- 2018 Találkozások és antropológiák. *Kultúra és Közösség* (3): 105–106.